

REFLEXIÓNS SOBRE A APRENDIZAXE DO GALEGO COMO L2

Xulia Fernández Fernández
Cefocop. Lugo

1. CONSIDERACIÓNS PREVIAS

O proceso de ensino-aprendizaxe da lingua en comunidades bilingües pode provocar situacións de conflito lingüístico, conflito que implica ter que tomar decisións, conxuntamente, profesores dunha e doutra materia á hora de concretar e secuenciar contidos no marco do Proxecto de Centro. Para poder tomar esas decisións débese ter en conta: 1) que a aprendizaxe dunha lingua é a adquisición e o desenvolvemento das estratexias necesarias para comunicarse e que o protagonismo ha de ser do alumno, xa que é quen aprende; 2) que a sociedade de hoxe camiña cara a un plurilingüismo; e 3) que a escola non pode vivir de costas a esta realidade, por iso, partindo da L1, debe adquirirse a L2, -o galego, no noso caso.

2. ADQUISICIÓN DA L2

2.1 COMUNIDADES BILINGÜES

As demandas da sociedade actual esixen a adquisición doutras linguas

que non son faladas na comunidade de residencia e que polo tanto non son aprendidas dun xeito natural, senón que requiren un proceso de aprendizaxe programada en situación formalizada de ensinanza. En comunidades bilingües tamén se dan situacións nas que se debe aprende-la segunda lingua fóra do ambiente familiar. Habería que matizar, así e todo, algunhas diferencias entre os bilingües que adquiren simultaneamente ámbalas dúas linguas de xeito natural e aqueles que adquiren a L2 cando a L1 xa está afianzada e que require un proceso escolar. No primeiro caso atópanse os bilingües *familiares*, aqueles nenos e nenas que están en contacto coas dúas linguas desde a súa infancia. Os estudos realizados sobre a evolución dos nenos bilingües din que nos primeiros pasos do proceso lingüístico tenden a usar un léxico fusionado. Actúan como se o repertorio de palabras procedentes das dúas linguas que manexan procedesen dun só sistema (M. Pérez Pereira, 1990, 96-97), para pasaren logo a diferenciarlos dous léxicos. A maior parte

dos estudiosos do tema, desde Ronjat (1913) ata Taechener (1983), coinciden en afirmar que un neno que desde a súa primeira infancia está en contacto frecuente con dúas linguas, contra os cinco anos convértese nun *perfecto* bilingüe, e non só é quen de manter separados os dous sistemas lingüísticos e de elaborar mensaxes coa mesma competencia nun e noutro, senón que tamén pode traspasa-las mensaxes dun ó outro. Isto demostra que a adquisición dunha segunda lingua moicedo e cun nivel de comprensión semellante á primeira está dentro das posibilidades dun neno normal, e que non interfere co seu desenvolvemento intelectual e persoal nin atrasa o seu desenvolvemento lingüístico (Siguán, 1993, 17).

Outros investigadores indican que o fenómeno da mestura de códigos en nenos bilingües era substituído contra os 4 anos polo cambio de código, o que xa supón un grao de conciencia lingüística de dous sistemas diferentes, que rexe a variación da fala en función dos interlocutores e da situación (Taeschner, 1983; Moreno Zazo, 1988, Miller, 1989, citados por Pérez Pereira, 1990). De Bouwer (1990) sinala que unha nena estudada por ela entre os 2,7 e os 3,4 anos incluía elementos de mestura de códigos que un adulto non facía, e ademais dirixíase a falantes monolingües en emisións mesturadas ou na lingua coa que o falante non estaba familiarizado; sen

embargo, De Bouwer afirma que a idade a habilidade para cambiar de código está xa presente en nenos bilingües, o que supón un meirande control dos procesos de atención selectiva e produción da linguaxe, e tamén unha maior capacidade de análise da mesma.

O desenvolvemento ou adquisición da L2 no ámbito escolar, cando o neno xa dispón dunha certa comprensión na L1, require procedementos diferentes, xa que dificilmente poderá constituír un medio tan natural e estimulante como é o familiar para a adquisición desa segunda lingua.

Nas comunidades bilingües, con frecuencia existe un tratamento premeditado do tema da lingua de uso escolar e os gobernos propoñen nos seus sistemas educativos diferentes solucións que responden a políticas educativas distintas. Para Lambert (1972) a solución máis axeitada en comunidades bilingües é exercer unha discriminación positiva respecto da lingua socialmente minorizada, sobre todo nos primeiros anos de escolaridade. Esta solución propónse tamén no Marco Curricular da Reforma Educativa de Xunta de Galicia (p. 18-19) e responde ó que Lambert chama *bilinguismo aditivo*, no que o dominio da L2 non supoña o abandono da L1 e que os novos falantes sexan quen de expresárense en ámbalas dúas linguas en calquera circunstancia.

2.2-FINALIDADES DO ENSINO DO GALEGO COMO L2

a) Bilingüismo

No Marco Curricular da Reforma Educativa de Galicia (1989), díse: "... Á hora de establece-las bases para esta planificación, é preciso ter en conta as experiencias desenvolvidas noutros países. Neste sentido, as investigacións sobre sistemas educativos bilingües en sociedades diglósicas -como é o caso da sociedade galega- teñen coincidido en xeral nunha serie de conclusións básicas sobre os efectos dos distintos programas de ensino bilingüe ata o de agora experimentados. [...] Pódese observar que só os chamados 'programas de inmersión' permiten a aprendizaxe consistente nas dúas linguas, tanto na minorizada socialmente (o galego, no noso caso) coma na socialmente prestixiada (o castelán). Débese isto ós efectos opostos do que Lambert -a partir dos seus estudos realizados en Canadá a mediados dos anos 60- chama **bilingüismo aditivo e bilingüismo sustrativo**" (p. 17). Segundo Lambert, naquelas comunidades nas que hai un amplo e consciente desexo de conseguir unha sociedade bilingüe, debe darse prioridade a aquelas linguas que teñen máis posibilidades de se deixaren descoidadas. Dedúcese, segundo estas teorías, que no caso galego sería beneficioso un programa de inmersión.

Cumpriría matizar, sen embargo, qué obxectivos se queren acadar cos

programas de inmersión ou cales son as dificultades que hai que ter en conta, así como os resultados do ensino tradicional para unha boa competencia comunicativa en ámbalas dúas linguas.

En xeral, considérase que o obxectivo da aprendizaxe dunha lingua é a adquisición -ou mellora- da competencia do discente, ou sexa, mellora-la capacidade de comunicación. A distinción chomskiana entre o coñecemento particular que todo falante oínte posúe da propia lingua e os medios para utilizala (competencia) e o acto particular de interpretar e producir enunciados en función desa competencia (actuación) foi un paso importante para o desenvolvemento da psicolingüística. A partir desta teoría outros investigadores establecen que o concepto de competencia lingüística remite ó concepto de competencia comunicativa (Serra, 1994, 77). Para a mellora desa competencia cómpre desenvolver non só a capacidade oral entre as persoas que interveñen no coloquio, senón todo o abano de posibilidades que abarca a interacción lingüística, incluída a interpretación de textos. Tense discutido moito sobre cales son os factores que interveñen nesa competencia comunicativa e cales son as condicións para adquirila; estas parecen ser complexas, xa que, por unha banda, témo-los compoñentes estrictamente lingüísticos e, por outra, os aspectos socioculturais (Monteagudo, 1990, 132).

b) Mellora da competencia comunicativa

Hymes (1967) introduce o concepto de **competencia comunicativa** para indicar que se necesitan outros tipos de coñecementos ademais da gramática para poder usa-la lingua con propiedade, e Canale (1981) distingue catro factores á hora de avaliar esta competencia:

1) A **competencia gramatical** supón o coñecemento dun vocabulario básico e o dominio das regras estruturais elementais que habilitan para a comprensión e produción de enunciados que teñan sentido. Esta competencia responde ó significado convencional.

2) A **competencia sociolingüística** supón unha habilidade para usar e interpreta-los enunciados dependendo da situación na que aparecen; para determinar este significado contextual hai que ter en conta as características persoais dos interlocutores, as súas relacións afectivas, as intencións comunicativas, ademais do tema e o escenario onde se produce. Está claro que a competencia sociolingüística engádelles ó significado convencional outros significados contextuais.

3) A **competencia discursiva** é a capacidade para percibir e conseguir-la coherencia dun texto con sentido global propio a partir dos enunciados que o forman.

4) Considérase **competencia estratéxica** o uso de tácticas comunicativas verbais e non verbais. Esta é especialmente útil no caso de competencia nunha lingua distinta da materna.

A estes aspectos propiamente lingüísticos debe engadirse unha **competencia sociocultural**: a lingua fai referencia a un tecido sociocultural no que a usan os falantes nativos; así pois, o grao de competencia estará en relación da familiaridade do discente co contexto sociocultural. A comunicación é unha actividade social que implica os esforzos coordinados de dous ou máis individuos (Monteagudo, 1994).

3. SITUACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DE GALICIA

A situación sociolingüística de Galicia, segundo G. Rojo, constitúe un caso de bilingüismo social de carácter diglósico no que se dá un alto grao de bilingüismo individual. Hai bilingüismo individual -afirma Rojo- naquelas persoas que acadaron un dominio estable nos dous sistemas lingüísticos. O bilingüismo social prodúcese no seo da comunidade na que funcionan as dúas linguas. Os estudiosos do caso galego consideran a situación sociolingüística de Galicia como diglósica (Alonso Montero, 1973). No Deseño Curricular Base de Educación Primaria da Xunta de Galicia (1991), e no Marco Curricular (1989) faise referencia a esta situación.

O bilingüismo, lonxe de ser excepcional, é unha situación que afecta á maior parte da poboación mundial, pois sabemos que existen múltiples comunidades nas que os individuos aprenden dúas linguas dun modo natural, por estaren en contacto con elas, e tamén son innumerables as zonas xeográficas de limitada extensión nas que conviven varias linguas -existen máis de 4.000 para uns 200 estados nacionais-. Así pois, o contacto entre linguas é un feito cotián e universal.

O estudo publicado no ano 1994 pola RAG, *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*, proporciona os últimos datos sobre este tema na nosa comunidade lingüística.

Neste volume os autores din na "Presentación": "O estudo tenta ofrecer unha visión actual e rigorosa dos dous elementos nucleares da configuración sociolingüística da nosa comunidade: a lingua inicial e a competencia lingüística en galego" (p. 9).

Os datos deste traballo foron obtidos entre abril e setembro do ano 1992 (p. 27) nunha poboación de máis de 16 anos. Segundo os autores, o estudo advirte da importancia que adqui-

ren para unha axeitada comprensión da situación sociolingüística de Galicia aspectos como o influxo da realidade cultural nos feitos lingüísticos, ou aspectos que en principio poden considerarse como paradoxos, como é o caso de que a maior competencia escrita en galego se atope -agás as variantes de hábitat e idade- naqueles individuos que non aprenderon a falar nesta lingua. Entre as razóns que dan os autores para a elección da poboación de máis de 16 anos está o feito de que a poboación escolar foi máis estudada neste eido; efectivamente, constatamos que hai numerosos traballos, tanto investigacións no ámbito particular coma no institucional, sobre a poboación escolar¹. Eu dispoño duns datos elaborados por min, case simultaneamente ós da RAG -abril, maio e xuño do ano 1992- pero con poboación escolar, alumnos de 5º e 8º de EXB (10-11 e 13-14), cuns 1200 escolares de 25 centros da provincia de Lugo².

A relación entre os falantes de galego e a idade dos entrevistados está posta de manifesto no devandito estudo da RAG, no que se di que aínda que a porcentaxe de galego-falantes iniciais é considerablemente alta no conxunto de Galicia, ó ter en conta a idade dos

¹ H Monteagudo, e outros (1986), *Aspectos sociolingüísticos do bilingüismo en Galicia segundo os alumnos da 2ª etapa de EXB*, Xunta de Galicia

X Rubal Rodríguez e M Rodríguez Neira (1987), *O galego no ensino público non universitario*, Consello da Cultura Galega

X Rubal Rodríguez (dir) (1992), *Aproximación á situación da lingua no ensino non universitario (Preescolar e EXB)*, Xunta de Galicia

² Estes datos están na UNED, onde os presentei como "Memoria de traballo de investigación" para os cursos de doutoramento en outubro do ano 1994. Unha parte deles está publicada na *Revista Galega do Ensino*, nº 2, 1994

entrevistados percíbense diferencias significativas entre os distintos grupos; mentres un 81,8% dos maiores de 65 anos é monolingüe inicial en galego, entre os máis novos (grupo de 16 a 20 anos) a porcentaxe baixa ata o 34,4%. Está claro que a porcentaxe de galego-falantes iniciais é moito maior nos grupos de máis idade -só un 11,3% dos entrevistados maiores de 65 anos aprendeu a falar en castelán-. Obsérvase así mesmo que a porcentaxe de castelán-falantes iniciais aumenta progresivamente a medida que diminúe a idade dos entrevistados, acadando un 35,2% entre os de 26 a 35 anos, ou chegando a un 45,9% de lingua inicial castelá nos entrevistados menores de 20 anos (pp. 39-41).

Segundo a miña enquisa, manifestan que aprenderon a falar:

1) só en galego, un 22,83% dos entrevistados; 2) un 38,05%, en galego e castelán, e 3) o 38,23%, só en castelán. Parece que a porcentaxe de monolingües iniciais en galego segue a diminuír na poboación de menos idade -segundo os meus datos-. Por outra banda, observamos un aumento considerable de bilingües iniciais; nos menores de 25 anos, segundo o traballo da RAG (lémbrese que corresponde a maiores de 16), teñen como lingua inicial as dúas arredor dun 25% dos entrevistados (p. 44), mentres que no grupo dos escolares (de 11 e 14 anos) un 38,05% confesa que aprendeu a falar en galego e castelán,

segundo os datos totais; se temos en conta o lugar de nacemento, as porcentaxes poden variar de xeito significativo respecto da primeira lingua. Así, na poboación escolar de hábitat urbano só un 10,58% aprendeu a falar en galego fronte ó 62,86% dos nados no hábitat rural; sen embargo, o grao de bilingüismo non amosa grandes diferencias nun e noutro grupo, un 38,50% /33,33% urbano e rural respectivamente.

Noutro punto do meu cuestionario sobre a lingua de uso “¿Que lingua falas habitualmente?” observámo-las seguintes respostas:

1) Só galego, o 8,14%; 2) máis galego ca castelán, o 25,04%; 3) máis castelán ca galego, o 48,05%, e 4) só castelán, o 18,76%.

Hai un considerable descenso de falantes monolingües en galego con respecto ós que o teñen como lingua inicial (22,83% / 8,14%). Destes datos queremos tirar conclusións positivas, como é o caso do aumento do bilingüismo -arredor do 73% confesa empregar ámbalas linguas-, aínda que teríamos que manexar este dato con reservas; pois os que din “máis castelán ca galego” pódese entende-lo dito no sentido de que o uso da lingua galega queda reservado a situacións comunicativas de carácter diglósico.

Temos, así mesmo, outros datos que nos parecen relevantes con respec-

to ó uso da lingua galega polos escolares, segundo os interlocutores. Así, observamos que o 23,77% dos entrevistados se dirixen sempre en galego á súa nai; e sempre en castelán, o 31,67%. Nas súas relacións cos irmáns aprécianse algúns cambios de código: sempre en galego, un 21,53%, e sempre en castelán, o 48,55% (cf. co 23,77% e 31,67%, coa nai). Se seguimos observando os comportamentos lingüísticos cos membros da familia, outro elemento de análise que cremos relevante é o referido á lingua empregada cos avós: sempre galego, o 38,03%, fronte ó 26,84%, sempre castelán. Advertimos nestes datos que os máis novos cambian de código, segundo sexan os interlocutores, perdendo vixencia o uso do galego a medida que as xeracións son máis novas³.

Deste traballo entresacamos tamén a cuestión “Aprendiches a ler”, coas seguinte respostas:

1) en galego, o 3,84%; 2) en galego e castelán, o 31,53%, e en castelán, o 63,84%. Obsérvase a baixa porcentaxe de alumnado que aprendeu a ler en galego en contraste cos que aprenderon a falar só nesta lingua (3,84/ 22,83%).

A cuestión “Cualifica a capacidade que cres ter en galego”, tendo en conta as tres subcompetencias, aporta o seguinte resultado:

A) Para falalo:

1) Ningunha, 2,83%; 2) pouca, 21,00%; 3) bastante, 59,63% e 4) moita, 16,35%.

B) Para escribilo:

1) Ningunha, 2,77%; 2) pouca, 27,03%; 3) bastante, 57,10%, e 4) moita, o 13,10%.

C) Para entendela:

1) Ningunha, o 2,98%; 2) pouca, 13,95%; 3) bastante, 45,77%, e 4) moita, o 37,76%.

Se sumámo-las respostas de “bastante” e “moita”, como vocábulos que poden inducir a confusión na valoración, e os tomamos como un valor global positivo, observamos que cren ter bastante ou moita capacidade para entendela galego o 83,53% dos entrevistados; o 75,98%, para falalo, e o 70,86%, para escribilo. Debemos aclarar que a valoración da competencia é subxectiva, pois non se aplicou ningún tipo de proba apreciativa; esta alta competencia que manifestan ter non supón o uso da mesma. Estes datos veñen coincidir cos da RAG, xa que son os máis novos os que din ter unha mellor competencia na comprensión e expresión escrita; por exemplo: entre 41 e 65 anos, din ter competencia para

³ Cando tentamos pescudar o porqué destes comportamentos fóra da enquisa- as respostas, en xeral, amosan solidariedade cos interlocutores

escribir un 23,7%; para ler o 35,3%, fronte ó 64,1% e 72,9%, respectivamente, no grupo de 16 a 20 anos.

Polo que respecta a outro punto, tamén relacionado coa adquisición da segunda lingua, os entrevistados responden á cuestión: “¿Onde pensas que aprendes mellor galego?”, do seguinte xeito:

1) Na casa, 8,07%; na escola, 70,83%; oíndo a RTVG, 4,26%, e lendo, o 16,84%. Obsérvase a alta valoración da escola para a aprendizaxe da lingua. Referida tamén a este eido temos outra cuestión: “Ámbito no que se adquiriu a segunda lingua”, que deita o seguinte resultado:

1) Familiar, 37,61%; 2) amigos, 4,90%; 3) escola, 56,61%; e 4) outros, 0,90%. Parece clara a relación entre a adquisición da segunda lingua e o ambiente escolar. Estes datos chocan cos da RAG, xa que a familia é aquí vehículo fundamental da aprendizaxe, co 84,5% dos entrevistados; escola, 5,5%; outros, 8% (referidos á totalidade da poboación)

A adquisición de calquera contido está vencellada ás actitudes afectivas positivas ou negativas que posúe o individuo; de aí que nós propuxemos tamén algunha cuestión para a determinación da estima da lingua galega ou as crenzas sobre o seu uso. Así, á cuestión “Ámbito máis adecuado para o uso do

galego”, responden: 1) ningún, o 5,88%; 2) familiar e coloquial, o 39,91%; 3) cultural e científico, o 9,23%, e 4) todos, o 44,89%. A porcentaxe de alumnado que cre que a lingua galega debe ser relegada a usos familiares e coloquiais estimamos que está por encima do esperado, xa que logo este alumnado foi alfabetizado en galego.

4- REFLEXIÓNS FINAIS

Despois dunha análise sucinta da situación sociolingüística de Galicia, vistos algúns aspectos teóricos das propostas educativas con respecto á lingua, e as teorías dalgúns investigadores no tema da adquisición da segunda lingua nas diferentes situacións de aprendizaxe, consideramos que a lingua galega non goza dunha situación óptima para a consecución dun “bilingüismo equilibrado”, e para ser usada como vehículo habitual de comunicación, mesmo entre os que a teñen como lingua inicial. Daquela facemos estas reflexións:

a) A adquisición do galego como L2 queda reducida case exclusivamente ó ámbito urbano, e na súa maioría faise no ambiente escolar.

b) O bilingüismo educativo é difícil e obriga a poñer en práctica toda clase de estratexias e recursos pedagóxicos para acadar uns resultados que se poidan considerar como satisfactorios.

c) Cando nunha comunidade se empregan dúas linguas, adoitan ter roles distintos e diferente prestixio social en relación coa influencia e o poder, ligados a unha ou outra función; no caso de Galicia, a lingua de seu leva a peor parte, aínda que nos últimos tempos estase constatando un cambio nos parámetros da súa valoración social.

Para unha actuación pedagóxica cómpre preguntarse en primeiro lugar: ¿Que saberes deben dominarse para que a L2 -lingua B na nosa comunidade lingüística- chegue a empregarse en igualdade de usos coa L1?; ¿que estratexias debe empregar-lo profesor desa segunda lingua, que ademais é vehículo habitual de comunicación en boa parte da poboación do contorno do alumnado?; ¿que actitudes hai que desenvolver para a creación dunha afectividade de cara á esa L2?

Na tradición educativa española primaron os contidos de ámbito conceptual; no actual sistema preténdese desenvolver, ó mesmo tempo -e incluso priorizando-, outros contidos, como os procedementais e actitudinais. Estes deben constituír-lo foco de atención e ó redor seu organiza-lo resto das aprendizaxes.

Para dar resposta a algunhas dificultades teremos en conta os seguintes principios básicos de intervención educativa:

a) Partir do nivel de desenvolvemento e dos coñecementos previos do alumnado.

b) Motiva-lo alumno para logra-la aprendizaxe significativa.

c) Promove-la interacción na aula.

d) Respecta-la diversidade dos alumnos.

e) Poñer máis énfase no uso da lingua ca na aprendizaxe do código.

f) Facilita-la transferencia dos coñecementos da L1.

g) Partir de situacións comunicativas reais.

h) Propicia-la inferencia de significados.

Diremos, finalmente, que a priorización da lingua oral é o principio do que debe parti-lo ensino de calquera lingua; para iso é preciso dota-los alumnos das ferramentas necesarias para que sexan quen de expresárense con certa fluidez de acordo coa súa idade; cómpre, pois, por unha banda, deixar libre a oralidade espontánea, e por outra, crear situacións comunicativas nas que se desenvolvan estratexias da comunicación oral: saber escoitar, gardar quenda, pedir palabra... Os nenos que aprenden a lingua galega como

L2 deben adquirir ademais a competencia comunicativa necesaria que lles permita non só falar e comprender, senón tamén ler e escribir calquera tipo de mensaxe adaptada á súa idade, tendo en conta que, nunha primeira etapa, aprender lingua "é aprender a usala, manipulala, creala e recreala".

BIBLIOGRAFÍA

- Alonso Montero, X *Informe - dramático - da lingua galega*, Madrid, Akal, 1973
- Canale (1981) "From communicative preference to communicative language pedagogy", en J Richards e R Schmidt (Eds) *Language and Communication*, New York, Longman
- Chomsky, N (1965) *Aspect of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass, MIT Press
- Fernández Rodríguez, M, e M Rodríguez Neira, (coords) (1994) *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia* A Coruña, Real Academia Galega
- Halliday, M A K (1975) *Fundamentos de desarrollo del lenguaje*, Madrid, Alianza, 1982
- Lambert, W (1972) *Bilingual education of children The St Lambert Experiment* Rowley, Newbury House
- Monteagudo, H, e outros (1990) "Consideracións básicas para a renovación dos métodos de aprendizaxe do galego", *Cadernos da lingua*, 1, 131-144
- Hymes, D (1967) "Studying the Interaction of Language and Social Life", *Foundation in Sociolinguistics An Ethnographic Approach*, Londres, Tavistok, 1977
- Pérez Pereira, M (1990) "A lingua da escola reflexións sobre da política lingüística no ensino dende a psicolingüística evolutiva", *Cadernos da lingua*, 1
- _____ (1994) "Adquisición da primeira e segunda linguas Bases psicolóxicas e psicopedagóxicas", en B Silva Valdivia (coord) *Didáctica da lingua en situacións de contacto lingüístico*, Santiago, ICE, Universidade de Santiago de Compostela
- Rojó, G (1981) "La situación lingüística gallega", en *Revista de Occidente*, 10-11, 93-110
- Ronjat, J (1913) *Le développement du langage chez un enfant bilingue*, París, Champion
- Serra, J M (1984) "La evaluación de la competencia lingüística en contextos bilingües", en B Silva Valdivia (coord) *Didáctica da lingua en situacións de contacto lingüístico*, ICE, Universidade de Santiago de Compostela
- Siguán, M (1993) "O ensino bilingüe Unha perspectiva de conxunto", *Cadernos da lingua*, 1, 13-30
- _____ e W Mackey (1986) *Educación y bilingüismo*, Santillana/Unesco
- Taeschner, T (1983) *The sun is feminine A study on language acquisition in bilingual children*, Berlín, Springer-Verlag